

Bożena Sieradzka-Baziur

orcid.org/0000-0002-4214-7268
e-mail: bozena.sieradzka@ignatianum.edu.pl
Uniwersytet Ignatianum w Krakowie

Wypowiedzi formujące w rodzinie w świetle artykułów pedagogicznych Janusza Korczaka i współczesnych dialogów rodziców z dziećmi

Formative Statements in the Family in the Light of Janusz Korczak's Pedagogical Papers (1919–1939) and Contemporary Dialogs between Parents and Children

KEYWORDS ABSTRACT

linguistic
communication,
formative
statements, family,
upbringing in
the family, Janusz
Korczak

The article presents selected formative statements in the family excerpted from Janusz Korczak's texts and from contemporary dialogues between parents and children, in order to sensitize them to the importance of the language they use in the process of communicating with their daughters and sons and to encourage researchers dealing with linguistic pragmatics to undertake broader analyzes on this issue. The research problem of the article is within the question: What is the structure and semantics of formative statements in the family from a historical and contemporary perspective? The method used in the work is a semantic and a pragmatic analysis of an old scientific text and contemporary statements of users of our language, conducted from the perspective of family sciences as a scientific discipline. Formative statements of a negative nature that predominate in the analyzed material are an expression of parental control relating to the actions of their son or daughter, their children's feelings or their negative assessment, because the deep structure of these linguistic constructions hides violence due to their strong manipulation potential. Positive formative statements give children the strength to act and are a source of encouragement and support.

SŁOWA KLUCZE   **ABSTRAKT**

---

komunikacja
językowa,
wypowiedzi
formujące, rodzina,
wychowanie
w rodzinie, Janusz
Korczak

W artykule zostały zaprezentowane wybrane wypowiedzi formujące w rodzinie wyekscerpowane z tekstów Janusza Korczaka oraz ze współczesnych dialogów rodziców z dziećmi. Artykuł ma na celu uwrażliwienie rodziców na wagę języka, jakiego używają w procesie komunikowania się ze swoimi córkami i synami oraz zachęcić badaczy zajmujących się pragmatyką językową do podjęcia szerszych analiz dotyczących tego zagadnienia. Problem badawczy artykułu mieści się w obrębie pytania: Jaka jest struktura i semantyka wypowiedzi formujących w rodzinie z perspektywy historycznej i współczesnej? Metoda wykorzystana w pracy to analiza semantyczna i pragmatyczna wypowiedzi użytkowników języka zawartych w tekście naukowym z pierwszej połowy XX wieku oraz współczesnych wypowiedzi prowadzona z perspektywy nauk o rodzinie jako dyscypliny naukowej. Wypowiedzi formujące o charakterze negatywnym, które przeważają w analizowanym materiale, są wyrazem kontroli rodzicielskiej odnoszącej się do działania syna lub córki. Dowodzą negatywnej oceny zachowań dzieci, ponieważ w głębokiej strukturze tych konstrukcji językowych kryje się przemoc, na co wskazuje tkwiący w nich silny potencjał manipulacyjny. Wypowiedzi formujące o charakterze pozytywnym dają dzieciom siłę do działania, są źródłem otuchy i wsparcia.

Wstęp

W dorobku Henryka Goldszmita (znanego pod pseudonimem: Janusz Korczak) (1878?–1942), wybitnego żydowsko-polskiego teoretyka i praktyka pedagogiki, jest ponad 20 napisanych w języku polskim książek dla dzieci, kilkadziesiąt cenionych rozpraw i artykułów pedagogicznych, ponad 1000 tekstów publicystycznych, wiele listów, a także *Dziennik*, który powstał w getcie¹. Dorobek ten stał się przedmiotem badań pedagogów, psychologów, socjologów i przedstawicieli innych nauk². Teksty znanego pedagoga obfitują w wielkie bogactwo treści, interesujących także z perspektywy językoznawstwa. Z analizy dzieł pedagogicznych Korczaka wynika, że prowadził on systematyczne badania nad językiem, o czym świadczą zamieszczone w nich liczne wypowiedzi zapożyczone z żywej mowy współczesnych mu użytkowników

---

1 Ukazał się już ostatni z 15 tomów *Dzieł* J. Korczaka. Komitet redakcyjny *Dzieł* tworzą: Hanna Kirchner, Marta Ciesielska, nieżyjący już Aleksander Lewin oraz Stefan Wołoszyn. Tomy od 1 do 10 oraz 12 wydawała Oficyna Wydawnicza Latona, pozostałe Instytut Badań Literackich PAN. W przygotowaniu jest tom ostatni zawierający indeksy.

2 Zbiór opracowań poświęconych życiu i dokonaniom wielkiego pedagoga jest bardzo obszerny. Zasadniczą część danych zawarta jest zestawieniach bibliograficznych, por.: Bronikowska, 1978; Falkowska, 1989; Lewin, 1985.

języka oraz opisy zachowań niewerbalnych dzieci i dorosłych (por. Sieradzka-Baziur, 2022). W niniejszym opracowaniu zaprezentuję zagadnienie, które nigdy nie stało się przedmiotem szerszych dociekań naukowych, a mianowicie semantykę wybranych wypowiedzi rodziców kierowanych do dzieci zawartych w tekstach publicystycznych wielkiego pedagoga i porównam te konstrukcje językowe ze współczesnymi wypowiedziami rodziców.

Założenia metodologiczne

Andrzej de Tchorzewski pisał, że rodzina to „szczególny i niepowtarzalny byt społeczny, którego istotą jest humanistyczny charakter zdeterminowany niepowtarzalnością występujących w niej podmiotów” (2015, s. 25). Na przestrzeni wieków uległa licznym przeobrażeniom, uwarunkowanym procesami społeczno-ekonomicznymi i kulturowymi. Rodzina jest strukturą i to, co jest w niej niezmiennie, to oddziaływanie na siebie jej członków, a jednym z jego wymiarów jest proces wychowywania, czyli zespół działań podejmowanych przez rodziców, mających na celu wszechstronny rozwój syna lub córki, wzbogacanie ich osobowości, wspieranie w odnalezieniu sensu życia, pomoc w samorealizacji, przygotowanie do życia w społeczeństwie. Jednym ze sposobów oddziaływania wychowawczego jest używany przez rodziców język, który może być nacechowany pozytywnie lub negatywnie.

W artykule zostały zaprezentowane wybrane wypowiedzi formujące używane przez rodziców na początku XX wieku. Porównano je z adekwatnymi semantycznie konstrukcjami językowymi używanymi na początku XXI wieku, aby uwrażliwić rodziców na znaczenie języka, którego używają w procesie komunikowania się ze swoimi córkami i synami oraz zachęcić badaczy zajmujących się pragmatyką językową do podjęcia szerszych analiz dotyczących tego zagadnienia. Problem badawczy artykułu mieści się w obrębie pytania: Jaka jest struktura i semantyka wypowiedzi formujących w rodzinie z perspektywy historycznej i współczesnej? Metoda wykorzystana w pracy to analiza semantyczna i pragmatyczna wypowiedzi użytkowników języka zawartych w tekstach pedagogicznych z pierwszej połowy XX wieku oraz wypowiedzi współczesnych prowadzona z perspektywy nauk o rodzinie jako dyscypliny naukowej.

Podstawą materiałową mojego opracowania są teksty pedagogiczne zamieszczone w trzynastym tomie *Dzieł Korczaka* (2017) oraz wypowiedzi formujące używane współcześnie. W analizowanym przeze mnie tomie, zawierającym publikacje Starego Doktora z lat 1919–1939, znalazły się teksty z wydawnictw periodycznych, publikowane w językach polskim, hebrajskim oraz jidysz, a także kilka tekstów, które ukazały się w wydawnictwach zwartych. Teksty obcojęzyczne zostały podane w tłumaczeniu na język polski (por. Cichy, 2017, s. 378). Tematyka artykułów zawartych w tym

zbiornie oscyluje wokół zagadnień odnoszących się głównie do opieki nad dzieckiem, jego wychowania – i w niewielkim także zakresie – do jego kształcenia. Zbiór obejmuje 59 tekstów publikowanych wcześniej w czasopismach pedagogicznych i innych wydawnictwach periodycznych, takich jak np. „Głos Nauczycielski”, „Opieka nad Dzieckiem”, „Rocznik Pedagogiczny”, „Dziecko”, „Dziecko i Matka” i wielu innych. Przedmiotem moich analiz jest 36 artykułów pedagogicznych z analizowanego tomu napisanych przez Korczaka oryginalnie w języku polskim, gdyż badane są konstrukcje językowe charakterystyczne dla polszczyzny początku XX wieku.

Współczesny materiał badawczy poddany analizie to wypowiedzi formujące zaczerpnięte z żywej mowy, pozyskane przeze mnie w trakcie badań sondażowych przeprowadzonych wśród studentów Uniwersytetu Ignatianum w Krakowie w 2023 roku. Uzupełniające źródło danych to najnowsze prace odnoszące się między innymi do procesu komunikowania się rodziców z dziećmi, w których zostały zawarte wypowiedzi językowe wywierające wpływ na zachowania człowieka (Kozak i Wasilewski, 2022; Majewska, 2023).

Wypowiedzi formujące jako sposób oddziaływania na zachowania człowieka

Język odgrywa kluczową rolę w rozwoju poznawczym, emocjonalnym i duchowym, jest odzwierciedleniem sposobu widzenia świata przez osobę mówiącą, a także własnego ja, będąc nie tylko najdoskonalszym narzędziem porozumiewania się, ale także potężnym narzędziem działania. Pełni on między innymi funkcję impresywną (określaną jako apelatywna, konatywna, nakłaniająca, perswazyjna), polegającą na wykorzystaniu rozkazów, nakazów, zakazów, apeli, zawołań, wskazówek, rad, prośb, gróźb i innych aktów mowy o tym charakterze w celu skłonienia odbiorcy do zachowania pożądanego przez nadawcę. Zagadnienie to, jak pisze Irena Szczepankowska, mieści się w obrębie badań z zakresu pragmatyki językowej (pragmalingwistyki), czyli kierunku badań lingwistycznych rozwijających się od lat 70. XX wieku w wyniku przeniesienia zainteresowań językoznawczych z relacji wewnątrzjęzykowych na stosunki między językiem a jego użytkownikami. Przedmiotem pragmatyki językowej są intencje językowe mówiących i środki językowe służące do ich realizacji. Pragmalingwiści zajmujący się tym zagadnieniem badają takie cele komunikacyjne użytkowników, jak informowanie, wyrażanie uczuć, wartościowanie zjawisk, kreowanie rzeczywistości, reklamowanie rzeczy i działań, manipulowanie odbiorcami, realizowanie aktów grzeczności (tj. dziękowanie, przepaszanie, pozdrawianie i wielu innych; por. Szczepankowska, 2011, s. 114–115, por. też Levinson, 2010; Kalisz, 1993). W obrębie badań pragmalingwistycznych mieszczą się także wypowiedzi rodziców i opiekunów kierowane do

dzieci w tym celu, aby formować ich charakter poprzez wpływanie na ich zachowania. Określam je mianem wypowiedzi formujących³ i dzielę na dwie grupy:

(1) Wypowiedzi formujące o charakterze pozytywnym, np. *Radzisz sobie doskonale! Rodzina musi trzymać się razem!*

(2) Wypowiedzi formujące o charakterze negatywnym, np. *Ani się waż! Chłopaki nie płaczą! Skaranie boskie z tymi dziećmi!*

Cechą charakterystyczną wypowiedzi formujących w środowisku rodzinnym jest ich powtarzalność. Są wywoływane z pamięci za pomocą fraz takich, jak: *Mama zawsze mówiła, że... Tata zawsze mówił, że...* lub podobnych znaczeniowo. Te powtarzane wypowiedzi formują charakter człowieka i – jak piszą Agnieszka Kozak i Jacek Wasilewski – „tworzą nam wzorce myślenia i działania, z którymi potem nieświadomie idziemy przez życie” (2022, s. 8). Autorzy słusznie stwierdzili, że dzieje się tak dlatego, gdyż:

Słowo stwarza i kształtuje nas, kiedy jesteśmy najbardziej wrażliwi i bezbronni. Słowo nadaje nam tożsamość, słowami ubieramy człowieka albo w siłę i poczucie własnej wartości, albo w oczekiwania społeczne, które wynikają z lęku przed oceną. Słowami ubieramy drugą osobę albo w zbroję do walki czy lekkość działania, albo w lęk, który unieruchamia. Lęk, który zatrzymuje intencję do działania, rozwoju, odkrywania nowego. To, co mówimy do dziecka, daje mu tożsamość, będącą rezerwuarem, z którego będzie korzystało w dorosłym życiu (Kozak i Wasilewski, 2022, s. 8).

Wypowiedzi formujące z tekstów Janusza Korczaka i współczesne wypowiedzi o takim charakterze

W analizowanych artykułach pedagogicznych Korczaka z lat 1919–1939 występują autentyczne, oryginalne wypowiedzi zaczerpnięte przez pedagoga z żywej mowy, będące świadectwem pracy ekscerpcyjnej badacza, który z uwagą obserwował rozwój języka dziecka od narodzenia i dorosłości, czynił systematycznie notatki, a swoimi obserwacjami dzielił się z czytelnikami czy słuchaczami wykładów. Wśród odnotowanych przez niego konstrukcji językowych kierowanych przez rodziców do dzieci zdecydowanie przeważają wypowiedzi formujące o charakterze negatywnym i, jak wynika z obserwacji zachowań językowych współczesnych rodziców w stosunku do dzieci, formujące wypowiedzi negatywne stanowią także zdecydowaną większość we współczesnych dialogach rodziców z dziećmi.

³ Podstawą utworzenia terminu „wypowiedzi formujące” stało się wyrażenie „formative years” (Li, 2024).

Oddam cię dziadowi.

Przykłady:

(1) Korczak pisze:

To też kara-groźba. Dziecko wierzy, że matka przepędzi na cztery wiatry, że ktoś zabierze, niekoniecznie dziad, a siła wroga, złośliwa i groźna. Pamiętać należy, że dom jest dla dziecka wyspą bezpieczną wśród morza nieznanymi, pełnymi zagadek i niebezpieczeństw sił i tajemnic [...] *Oddam cię dziadowi* to znaczy: wyrzeknę się, nie będę broniła, pójdziesz między tych, których się boisz, bo krzywdzą (2017, s. 127).

(2) „Mama mówi: *Oddam cię dziadowi, albo nie: Zostawię cię tu w ogrodzie. Albo żart wesołego wujaszka: Mama mi ciebie sprzedała – wyrzucę cię przez okno*” (Korczak, 2017, s. 229).

(3) „Niania mówi: *Zaprowadzę do lasu, wilki cię zjedzą*” (Korczak, 2017, s. 39).

Jak wynika z podanych wyżej przykładów zaczerpniętych z tekstów Korczaka, pedagog odnotował różne warianty wypowiedzi odnoszącej się do tego, że jeśli dziecko nie wykona czegoś, to rodzic czy inny dorosły opiekun nie będzie go bronić i zabiorą go jacyś obcy, których należy się bać. Na uwagę zasługuje wnikliwe i głębokie odczytanie przez Korczaka intencji komunikacyjnej rodzica, który krzywdzi swoimi słowami dziecko. Po stu latach ta wypowiedź formująca jest nadal obecna w języku dorosłego kierowanym do dziecka. Pojawia się ona w różnych wariantach: *Oddam cię dziadowi; Jak będziesz taka, taki, to pan (chłop, czarodziej, Baba Jaga przyjdzie i cię zabierze*. Kozak i Wasilewski piszą, że inną intencją komunikacyjną tej wypowiedzi jest chęć podporządkowania sobie dziecka (por. 2022, s. 213).

Eksplicacja wypowiedzi formującej: *Oddam cię dziadowi* mogłaby przyjąć postać: ‘nie akceptuję cię takim, pozbędę się ciebie’; ‘twoje zachowanie nie podoba mi się, niech się tobą zajmie biedak z ulicy’; ‘ulegnij, podporządkuj się’; ‘nie posłuchasz, nie będę cię bronić przed obcymi’; ‘obcy są źli’.

Przestań się mazać!

Korczak zacytował wypowiedź formującą: *Przestań się mazać!* i stwierdził, że dorośli mają niechęć do łez dzieci (por. Korczak, 2017, s. 130). Dodał: „Czego jednak zupełnie zrozumieć nie mogę, to urazy, którą u wychowawcy wywołują łzy dziecka. Matka uderzyła – dziecko płacze, to ją gniewa; uderza po raz drugi, żeby przestało płakać” (Korczak, 2017, s. 130). Kozak i Wasilewski podali inne warianty tej wypowiedzi, przy czym zaznaczyli, że są to wypowiedzi kierowane do chłopców, por. *Chłopaki nie płaczą; Mażesz się jak jakaś baba; Nie maż się, bo nie jesteś cieniem* (por. 2022, s. 35–51). Wypowiedzi o tej semantyce są adresowane do dzieci obojga płci, por: np. *Nie bądź beksą!*

Eksplikacja tych wypowiedzi formujących mogłaby przyjąć postać: ‘nie wolno ci okazywać smutku w postaci nadmiernego płaczu’.

Zmartwiłeś mnie.

Korczak prezentuje intencję komunikacyjną ukrytą we frazie: *Zmartwiłeś*, pisząc: „w nędznej izbie nieszczęśliwa wdowa wychowuje pocziwe swe dzieci, które nie chcą martwić mamusi, składają jej świadomie w ofierze całą radość życia, bledną, gasną, nikną w obawie przed karcącym spojrzeniem. „*Zmartwiłeś* – ależ to kara – surowa kara” (Korczak, 2017, s. 38–39). Marshall B. Rosenberg stwierdza, że rodzic, który wypowiada takie zdanie, zrzuca na swoją córkę lub swojego syna odpowiedzialność za swoje własne uczucia i wpędza je w poczucie winy:

Branie odpowiedzialności za cudze uczucia z pozoru może się wydawać przejawem chwalebnej troski. Można by sądzić, że dziecko troszczy się o rodziców i ma wyrzuty sumienia, gdy ojciec lub matka cierpi. Gdy jednak dzieci, które wzięły na siebie tego rodzaju odpowiedzialność, starają się dogodzić rodzicom, ich postępowanie nie wypływa z serca, lecz z chęci uwolnienia się od poczucia winy (Rosenberg, 2016, s. 75).

Eksplikacja zdania *Zmartwiłaś mnie* brzmi: ‘czuj się winny z tego powodu, że ja cierpię przez ciebie, i rób, co ja każę’.

Skąd brać na to wszystko?

Rodzice niejednokrotnie uskarżali się w obecności dzieci (i nieodmiennie to czynią) na wysokie koszty ich utrzymania. Korczak napisał:

(1) „Książki są drogie, zeszyty drogie; szkoła wymaga, żeby dzieci były czyste i schludnie ubrane, dobrze odżywiane, żeby piły tran i chodziły na spacer – *Skąd brać na to wszystko?*”

Prawda, dość często nie ma skąd brać” (Korczak, 2017, s. 65).

(2) „A nie kłam, hyclu, a bądź ostrożny; myślisz, że ojciec na ulicy pieniądze znajduje”? (Korczak, 2017, s. 62).

(3) „*Drzyj buty, drzyj!*” (Korczak, 2017, s. 124).

Takie uskarżanie się nie jest charakterystyczne tylko dla środowisk rodzin niezamożnych, gdyż także dobrze sytuowani rodzice dają niejednokrotnie do zrozumienia dzieciom, że ich utrzymanie jest kosztowne. Niewinne z pozoru zdanie: *Skąd brać na to wszystko?* w swojej głębokiej strukturze niesie przekaz: ‘Czuj się winny z tego powodu, że tyle kosztuje twoje utrzymanie i bądź posłuszny, bądź wdzięczny. To przecież ja zarabiam te pieniądze, a ty musisz się bardziej postarać’.

Poczekaj, powiem ojcu.

Korczak zauważył, że intencją matki, która mówi: *Poczekaj, powiem ojcu*, jest ukaranie dziecka i poinformowanie, że ojciec, który stosuje ostrzejsze środki wychowawcze, dowie się o przewinie dziecka, które nie jest wystarczająco posłuszne matce (por. Korczak, 2017, s. 126). Ona sama przyznaje się do swojej porażki wychowawczej, stawia się w pozycji osoby słabszej, zdolnej jednak do zemsty. Słyszac taką groźbę, dziecko postrzega ojca jak przeciwnika.

Obmyślanie ratunku jest niczym innym, jak niekiedy złożonym planem obronnym przed wrogiem. Dziecko musi dokładnie obmyśleć, kiedy i jak wejść do mieszkania, jak ułożyć postać i wyraz twarzy, jak się zachować, co powiedzieć. Dom rodzinny jak wrogi obóz, do którego wślizgnąć się musi ostrożnie, niepostrzeżenie, by uśpić czujność, zdobyć podstępem, czego siłą osiągnąć nie może (Korczak, 2017, s. 126).

Wypowiedź formująca: *Poczekaj, powiem ojcu* niesie w swojej głębokiej strukturze informację: 'Postąpiłeś źle. Nie akceptuję tego. Ktoś inny cię ukarze. Masz się bać!'

Skaranie boskie z tymi dziećmiakami.

Korczak zauważył, że wypowiedź *Skaranie boskie z tymi dziećmiakami* skierowana do dziecka ma charakter „fukania, gderania, zrządzenia” (por. Korczak, 2017, s. 128).

Matka nie dlatego mruży lub skarży się wobec sąsiadów, że wierzy w wychowawczą wartość przemowy, a by ulżyć sobie. [...] Gdyby niewinna ta biadanina odbijała się jak groch o ścianę, można by się z nią pogodzić, sądzę jednak, że nie jest obojętną. Jest szemraniem poddania, zrzeczeniem się żądań w stosunku do dzieci, złożeniem broni (Korczak, 2017, s. 128).

Matka, wypowiadając te słowa, przekazuje myśl: 'Jesteś zły, bezwartościowy, nie mam siły, aby cię wychowywać. Bóg mnie tobą pokarał!'

Wskazane wyżej przykładowe, nacechowane negatywnie wypowiedzi formujące z artykułów pedagogicznych Janusza Korczaka, takie jak: *Oddam Cię dziadowi, Prze stań się mazać!; Zmartwiłeś mnie; Skąd brać na to wszystko?; Poczekaj, powiem ojcu; Skaranie boskie z tymi dziećmiakami* po stu latach od opublikowaniu tekstów pedagoga na ten temat charakteryzuje ciągłość językowa w zakresie używania tych konstrukcji. Jak wynika z obserwacji językowych, badań sondażowych na ten temat i opracowań z zakresu pragmatyki językowej te wypowiedzi formujące są żywym elementem składowym współczesnych dialogów rodziców i opiekunów z dziećmi.

Jeśli chodzi o inne, nieomówione powyżej, a współcześnie używane wypowiedzi formujące, to ich korpus jest bardzo obszerny, a semantyka złożona.

Tabela 1. Grupy znaczeniowe negatywnych wypowiedzi formujących

Wybrane współczesne negatywne wypowiedzi formujące	Eksplikacja znaczeniowa
(1) <i>A nie mówiłem?; Doigrates się; Ani się waży!; Gdyby kózka nie skakała, to by nóżki nie złamała; Gdybyś mnie posłuchał, to by się to nie stało; Kto wieczorem skacze, ten rano płacze; Nie biegaj, bo się przewrócisz!; Uważaj, jak idziesz!; Żebym nie musiał się za ciebie wstydzić!</i>	(1) 'nie działaj, nie rób niczego, na co ci nie zezwalam, bo jak to zrobisz, to będziesz żałował' (DZIAŁANIE)
(2) <i>Brudy należy prać w domu; Zły to ptak, co swe gniazdo kala; Nie mów nikomu, co dzieje się w domu!</i>	(2) 'nie ujawniaj przemocy' (DZIAŁANIE)
(3) <i>Co ludzie powiedzą?; Nie rób kłopotu!; Nie wydziwiaj!; Nie wypadaj; Nie wychylaj się!</i>	(3) 'zachowuj się jak inni, nie odróżniaj się' (DZIAŁANIE)
(4) <i>Bez pracy nie ma kołaczy.</i>	(4) 'koniecznie musisz się starać' (DZIAŁANIE)
(5) <i>Śmieje się jak głupi do sera; Weź się do roboty, zamiast bujać w obłokach; Życie to nie zabawa.</i>	(5) 'nie miej radości z życia' (UCZUCIE)
(6) <i>Chłopaki nie płaczą; Nie rozczulaj się nad sobą!; Dziewczynki się nie złością; Złość piękności szkodzi.</i>	(6) 'nie okazuj uczuć' (UCZUCIE)
(7) <i>Co wolno wojewodzie, to nie tobie smrodzie; Dzieci i ryby głosu nie mają; Nie dyskutuj!; Nic z ciebie nie będzie.</i>	(7) 'nic nie znaczysz' (OCENA)
(8) <i>To tylko żarty.</i>	(8) 'nic nie rozumiesz' (OCENA)
(9) <i>Stać cię na więcej; Mogłoby być lepiej; Postaraj się bardziej!</i>	(9) 'nie zadowolasz mnie' (OCENA)
(10) <i>Rób, co chcesz!; Rób, jak uważasz!</i>	(10) 'nie obchodzisz mnie już, jesteś nikim' (OCENA)

Źródło: opracowanie własne.

Wybrane wypowiedzi formujące o charakterze negatywnym stanowiące element konstytutywny współczesnych dialogów rodziców z dziećmi można przyporządkować do trzech grup znaczeniowych:

A. Wypowiedzi będące wyrazem kontroli rodzicielskiej odnoszącej się do działania syna lub córki, por. (1), (2), (3), (4).

B. Wypowiedzi będące wyrazem kontroli rodzicielskiej odnoszącej się uczuć żywionych przez syna lub córkę, por. (5), (6).

C. Wypowiedzi zawierające w swojej strukturze negatywną ocenę syna lub córki: (7), (8), (9), (10).

Uwagi końcowe

Zgodnie z ujęciem diachronicznym wypowiedzi rodziców zaczerpnięte przez Janusza Korczaka z żywej mowy współczesnych mu użytkowników języka zostały skonfrontowane z adekwatnymi semantycznie wypowiedziami formującymi używanymi przez rodziców na początku XXI wieku. Wypowiedzi formujące pochodzące z tekstów znanego pedagoga oraz występujące obecnie w mowie rodziców mają strukturę zdań pojedynczych, złożonych bądź eliptycznych konstrukcji zdaniowych. Występują w mowie niezależnej, w formie oznajmującej, pytającej bądź wykrzyknikowej, w różnych czasach i trybach. Większość wypowiedzi cechuje się tym, że rodzic, który je wypowiada – niejednokrotnie uzewnętrzniając przy tym silne emocje negatywne – kieruje się jednak dobrem dziecka i chce poprzez ich stosowanie ukształtować je tak, aby poradziło sobie z wyzwaniem życia. Używając takich konstrukcji językowych, zwykle nie zdaje sobie sprawy z tego, że krzywdzi nimi swoją córkę lub swojego syna, bo w ich głębokiej strukturze znaczeniowej kryje się przemoc – z uwagi na tkwiący w nich silny potencjał manipulacyjny. Język ma moc oddziaływania wychowawczego, gdyż „słowa, którymi przemawiamy do naszych dzieci, stają się ich wewnętrznym głosem”⁴, jak o tym pisała Peggy O’Mara, niezależna dziennikarka, wydawca czasopisma „Mothering Magazine” (1980–2011). Jest rzeczą oczywistą, że dziecko w środowisku rodzinnym znajduje konieczną do życia opiekę, zarazem jednak rodzice określają warunki jego funkcjonowania w rodzinie, posługując się w tym celu językiem w taki sposób, aby wywierać na dzieci wpływ. Małgorzata Majewska pisze:

Nasze wewnętrzne dialogi składają się w dużym stopniu ze zdań, które prawdopodobnie zasłyszeliśmy kiedyś jako dzieci i potraktowaliśmy jako prawdę o sobie. Małe dziecko, żeby przetrwać, musi odgadywać, jakie warunki panują we wspólnocie, czyli jak się wpasować w normalność. Jeśli tą normalnością były wyłącznie głosy krytyczne albo pouczające, porównujące je do innych dzieci, to taka narracja wspólnoty jest wszystkim, co dziecko ma (2023, s. 83).

4 <https://www.goodreads.com/quotes/597503-the-way-we-talk-to-our-children-becomes-their-inner-voice>

Wypowiedzi formujące o charakterze negatywnym często w najlepszej wierze powtarzane przez rodziców stają się przekonaniem życiowym ich dzieci i mogą sprawić, że w jakimś zakresie nie zrealizują one swojego potencjału życiowego. Rodzice korzystają także ze zbioru wypowiedzi formujących o charakterze pozytywnym, takich jak: *Radzisz sobie doskonale!*, *Rodzina musi trzymać się razem!*, które dają im siłę do działania, są źródłem otuchy i wsparcia. Trzeba jednak zauważyć, że nacechowane pozytywnie wypowiedzi formujące pozyskane w badaniach sondażowych i z opracowań mają zdecydowanie niższą frekwencję od tych, które w swojej głębokiej strukturze niosą negatywny przekaz⁵.

Z uwagi na to, że wypowiedzi formujące stanowią jeden z kluczy do zrozumienia wspólnoty rodzinnej, w wyniku dalszych badań należałoby stworzyć ich obszerny korpus na podstawie badań sondażowych oraz prac ekscerpcyjnych na rozważnie dobranym zbiorze tekstów, a następnie podać ich pełne eksplikacje i popularyzować wiedzę na temat znaczeń pozytywnych i negatywnych tkwiących w ich głębokiej strukturze – a wszystko po to, aby wspierać rodziców w lepszym komunikowaniu się z dziećmi, zgodnie ze wskazaniem Korczaka „Należy mówić dziecku, że [jest]⁶ dobre, że chce i może” (por. Korczak, 2017, s. 129).

Bibliografia

- Bronikowska, M. (1978). *Bibliografia prac Janusza Korczaka (wybór)*. Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne.
- Cichy, E. (2017). Uwagi o tekstach. W: J. Korczak, *Teoria a praktyka. Artykuły pedagogiczne (1913–1939)* (s. 378–399). Instytut Badań Literackich PAN.
- Falkowska, M. (1989). *Kalendarz życia, działalności i twórczości Janusza Korczaka*. Nasza Księgarnia.
- Kalisz, R. (1993). *Pragmatyka językowa*. Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego.
- Korczak, J. (2017). *Teoria a praktyka. Artykuły pedagogiczne (1919–1939)*. Instytut Badań Literackich.
- Kozak, A. i Wasilewski J. (2022). *Uwięzieni w słowach rodziców. Jak uwolnić się od zaklęć, które rzucono na nas w dzieciństwie*. Onepress Sensus.
- Levinson, S.C. (2010). *Pragmatyka* (T. Ciecierski i K. Stachowicz, tłum.). Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Lewin, A. (red.). (1985). *Janusz Korczak. Bibliografia 1896–1942*. Agentur Dieck.

5 M. Rosenberg (1934–2015), amerykański psycholog, mediator, pisarz i nauczyciel jest twórcą programu „Porozumienie bez Przemocy”, w którym język służy do wyzwiania współczucia poprzez wyrażanie spostrzeżeń, uczuć, potrzeb i prośb. Wrażliwość w relacjach z ludźmi postrzegana jest jako siła, por. Sieradzka-Baziur, 2018.

6 Uzupełnienie w nawiasie B.S.-B.

- Li, P. (2024, 2 stycznia). *Formative years – why are they important in child development*. Parenting for Brain. <https://www.parentingforbrain.com/formative-years/>
- Majewska, M. (2023). *Mówię, więc jestem. Jak wyrażać swoje potrzeby i uczucia, chronić własne granice oraz skutecznie komunikować się z innymi*. Dom Wydawniczy REBIS.
- Rosenberg, M.B. (2016). *Porozumienie bez przemocy. O języku życia* (M. Markocka-Pepo i M. Kłobukowski, tłum.). Wydawnictwo Czarna Owca.
- Sieradzka-Baziur, B. (2018). Wychowanie według zasad Porozumienia bez Przemocy Marshalla Rosenberga jako przeciwdziałanie mowie nienawiści. W: M. Malczyńska-Biały i K. Żarna (red.), *Naruszenia praw człowieka we współczesnym świecie* (s. 254–262). Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego.
- Sieradzka-Baziur, B. (2022). Exploring the verbal and nonverbal messages of children through Janusz Korczak's lens. *Childhood in the Past*, 15(1), 44–60. <https://doi.org/10.1080/17585716.2021.1989213>
- Szczepankowska, I. (2011). *Semantyka i pragmatyka językowa. Słownik podstawowych pojęć z zadaniami i literaturą przedmiotu*. Wydawnictwo Uniwersytetu w Białymstoku.
- Tchorzewski, A.M. de (2015). Miłość, nadzieja, odpowiedzialność – warunkiem więzi w rodzinie. W: J. Karbowniczek, A. Błasiak i E. Dybowska (red.), *Dziecko, rodzina, wychowanie. Wybrane konteksty* (s. 25–45). Wydawnictwo WAM.